

[...]

Tatay Sándor, Takáts Gyula, Weöres Sándor a kertben, a W. S.-ről szóló tévéműsor felvételén

Győr, az ispita udvarán Borsos Miklóssal tévéfelvétel közben (középen)

Házimuzsika Bécsben. A zongoránál Jörg Demus (lent)

*Kilencedik szimfónia. A költő magánügye ebben is az „aleotória”! – Tudod Gyurkám – mondta Sándor kissé álmatagon –, az ember kiír minden tizedik szót, mondjuk, egy Rákossy Viktor-regényből: kap egy vibráló felületet, amellyel azután kezdhet dolgozni... Tudva, hogy a véletlen játékos vállalásával a költő tudatos gesztusát gyakorolja: a kisorsolt elemek általa válnak sorsteremtővé. Elmondta persze Weöres Sándor diákkori élményét is, amikor Kodály kereste meg őt, hogy versére megírja egyik legszebb kórusdarábját. Az *Öregek* után, néhány évvel később megszületett a másik, finoman hajlékony muzsika, a *Norvég lányok*. Számomra pedig különös lehetőség volt az interjú másik felét Kodály Zoltánnal elkészíteni, majd a két nyilatkozatot, verseket, zenéket együtt sugározni.*

A politikai elzártság, a tragikus számonkérések éveiben különös fontossága lett a művészeteknek. A hatalom támogatása, tiltása végül is a művészet pártfogásának igyekezett látszani, bókál és kényszerrel megszerezve a nagy alkotókat is némi együttműködésre, hogy a rendszer saját „humanitását” dokumentálhassa. A művészet igazsága azonban, mint kiderült, nem manipulálható. Fischer Annie nem a szocialista művészetet képviselte, hanem Mozartot, s minden hiteles verssor – szinte a szerző szándékától függetlenül is – a költészet egyetemes szabadságát hirdette. A művészeti rádióműsorok is így adtak talán vigasztalást ki nem mondhatók szorongásai közt, s épp ezért övezte különös figyelem ezeket a társadalmi létünk terheitől már csak jellegük miatt is „független” műsorokat. Vers és zene: Weöres–Kodály-műsoromról például Eörsi István írt esszébe átváltó kritikát... „Weöresnél a játék véres valóság. A módszer pedig – és ezt sohasem értettem volna meg, ha nem hallom a hangját – közvetlenül, minden átmenet nélkül lényegül tartalommal. Számára minden téma egyformán »komoly«: ritmikái, dallam- és

kompozíciós problémákra koncentrált lényé nem tesz különbséget az élményei közt, hogy az ő kifejezésével éljek. Beszélgetés közben számtalanszor használta az »anyag« és a »dolog« szót, és ezek a kifejezések költészetének kulcsszavai: számára minden »anyag« és »dolog« – márpedig az anyag a valóság építőköve. Jó volt megismerkednem a versmondó Weöres Sándorral. Ama kevesek közé tartozik, akinek hangjától tétovázás nélkül romba dőlnek a mesterkélt hierarchiák, és rögzves helyreáll a művészi értékek természetes rendje.”

Pilinszky és Mándy (feltűnés nélkül, de értőik közt nagy figyelmet keltve) gyakran volt jelen előszóval és művel a zenei műsorokban. Hiszen ekkortájt az arra hivatott irodalmi szerkesztőségek még nemigen szerepeltették őket műsoraikban. Így hát Pilinszky, alapos okkal és igen szívesen, Bachról beszélt több alkalommal is. Majd a táborhegyi nyaralóban, később, a hetvenes évek küszöbén ismét Bachról és Schubertől. Az interjú viszonzásául két üveg sör mellett felolvasta nekem a *Szálkák* valamennyi versét az épp megérkező korrektúrából. (Ekkoriban már elfogadott költő volt, az antifasiszta élmény egyéni kifejezőjeként...) *Sírem-lék* című darabjának zenei fogantatásáról (az ő kezdeményezésére) az Astoriával szembeni presszóban beszélgettünk. Anekdotikusnak tetsző emlék: cigarettázva, tűnődve Bachot emlegette. Ez Bach által inspirált színmű... Tétováságomat látva egyetlen perc alatt egészen más gyökerekre bukkant. Liszt?! Nem, ezt is elvetettük. Az volt a cél, hogy a szöveget zenével ötvözve darabját bemutathassuk a rádióban. Akkor még nem remélhette a későbbi várszínházi bemutatót, Maár Gyula rendezésében. Tehát kortyolgattuk óvatosan a kávé. Debussy! – szölt egyszer csak megint János gyermeki örömmel. Ezt én is elképzelhetőnek véltem, valamiképp atmoszférikus vonzást lehetett sejteni – mindenfajta tematikus összefüggést elvetve – a két mű, Pilinszky-dráma és Debussy-zene közt. A tervezett mű konferálását meg is fogalmaztuk rögtön egy Malév-tömb hátlapján. És néhány Párizsból érkezett, szelíden sürgető Pilinszky-levél után be is mutathattuk ezt a furcsa rádiókompozíciót, melyben a költő hangján szólaltak meg a groteszk dialógusok, imádság és verstördékek Debussy hozzájuk társított zenéivel.

Költőtársunk, Görgey Gábor figyelt fel erre a kísérletre; akkoriban még ő írta a Magyar Nemzet rádiókritikáit. „Miről szól ez a szokatlan mű?

Élethelyzetekről, létezésükkel szembealálkozó emberek választásairól, térbe kivetített érzelmek összecsapásairól. Nincs összefüggő cselekménye, csak eseményei vannak, kihagyásos technikája is olyan, mint egy nagyon sűrű versé. Az eseménytördékek és élethelyzetek mintha egy szürrealista Csehov-dramának a felszínre bukó részletei volnának: a mélyben zajlik egy láthatatlan Csehov-darab, és néha a legfontosabb pillanatokban, mint egy látomás, megjelenik egy-egy kép, mint valami titokzatos üzenet. Az alcím (Hommage à Debussy) természetesen kínálta rövid, jó érzékkel kiragadott zenei passzusok közbeiktatását, a költői-dramai csúcspontok pillanataiban.”

Több „zenei” Pilinszky-műsor készítésének derűs és megható emlékét őrzöm. János egy ízben figyelemmel hallgatta gyöngéden provokatív verselemzésemet; talán *A mélypont ünnepe*-ről volt épp szó. Sejtéseimet meghallgatta, elgondolkozott az általam óvatosan, kérdően megfogalmazott asszociációkról... Szinte felcsattanó hirtelenséggel, vidáman mondta: amit te észrevettél, az nincs benne ebben a versben! Arról én nem tudtam, az nem volt benne: de most, hogy kimondtad, már végérvényesen és hitelesen benne lett.

Mándy Ivánnal sok riportalhelyszínen lehettem együtt. Zebegényben, Szőnyi kertjében többször, éveken át; egy régi, óbudai mozizongoristánál, egy irodalmi délutánoknak hajlékot adó győri patikában, de a kezdetektől legtöbbször a Rádió pagodájában. Eleinte az ő novellarészleteit is zenei műsorokba csempésztek bele. Például a *Diákszerlem* harminc sorát, melyhez az előzményt (rögtönözve) maga az író mondta el. *Mozifüzet* – ez volt az adás címe... Máskor megszólaltak a Teleki téri legendák, s beszélgettünk az akkor írt nagylegzetű Mándy-novellákról is (*Ciklon*, *Bili-óvoda*) – ezek az akkor frissen hazakerült (Horváth Béla-féle) *Látóhatár*-ban jelentek meg, csakúgy, mint sok Weöres-vers vagy Kodály-nyilatkozat. Több verssel és novellával én is itt jelentem meg (a Tüskés Tibor által szerkesztett *Jelenkor*, meg a Király István idejébéli *Kortárs* egy-egy számában) – itt, a *Látóhatár*-ban írhattam meg *Az ördög konyhája* című Mándy-könyvről a magam lelkes bírálatát; Mándy szerint az ötvenes évek óta az első értő, igenlő írás ez volt róla.

Zajlottak eközben a *Házimuzsika*-esték. Legalább hatvan költő volt vendége e sorozatnak. A zene iránti különös és értő érzékenységét már ifjan

könyvekkel tanúsító Fodor András! (Sokszor beszélt Stravinskyról, Bartókról, kortárs zeneszerzőkről, verseivel is hitelesítve mondandóját). És eljöttek az akkori idősebbek, mint Jankovich Ferenc, aki énekművészi kezdeteit fölelevenítve elénekelt az adásban egy Sarastro-áriát is, az én zongorakísérettel. Kormos István a Gulácsy által megálmodott, (a Watteau-festményt és Juhász Gyula-verset asszociáló) Weöres ciklusára is utaló *Nakonxipánban hull a hó* költeményét már a tévében is elmondhatta; ott készült el Cs. Szabó Lászlóval az ötvenperces interjúm is (amit azután *Csé* kibővítve a Kortársban is megjelentetett), és Fodor Bandi is rendszeresebben lett vendége adásaimnak, hogy hol Stravinsky valamely darabját mutassa fel, hol az annak idején elnémitott Bartókról szóljon, vagy Josquin ürügyén felolvassa drámai költeményét, ami több volt, mint erkölcsi ellenállás: *Kélt újra jell!* És alkalomszerűen interjúk; Petrovics Emillel, aki szerzőtársának fogadott többször is, Borsos Miklóssal, akinek öt kiállítását nyitottam meg; Soltival, Dorátival, Barcsay Jenővel, Amerigo Tottal – ezernél több muzsikussal, íróval, képzőművésszel és rádióhallgatókkal... Egy éven át felváltva készítettem Tornai Józseffel *A hét rádióhallgatója* portréorozatát. Az utóbbi évtizedben már nyíltan szervezhettem az irodalmi műsorokat. Ottlik Géza és Vas István kezdeményezésére az Amerikából hazatérő világhírű brácsaművész Koromzay Dénes is visszajáró szereplője lett e tévéműsoroknak, zsűritagja a televíziós karmesterversenyeknek. Fiatalon Rapallóban Ezra Pounddal vitakozott, Vevey-ben Chaplinnel vacsorázott, idős korában, itthon pedig nekem segített, hogy minél több Ottlik-, Nemes Nagy- és Mándy-műsor készüljön el a tévében. Irodalom és zene igen természetes volt ezekben együtt, hiszen Vas Istvántól tudjuk: „Bartók V. vonósnegyesét Koromzayék mutatták be a Zeneakadémián”. És Füst Milán elcsukló hangja: Rácza Aladára emlékezett, majd ki tudja, miért, boldogan mutatta meg a rózsadombi lakás új, épp elkészült fürdőszobáját. Zelk Zoltánt Mándy integette be az utcáról a *Ki nyer ma?* valamelyik adása vendégének – aztán már ő is gyakran szólt cimbalommuzsikáról, gyászról, csillagokról és fociról a különféle műsorok változataiban.

Költészet és zene tette örömmel vállalt sorsommá a rádióban, tévében az elmúlt negyven évet. Kár, hogy nem a magam akaratából történt távozásom. ■